

Marko Janošević¹

Odeljenje za
psihologiju, Filozofski
fakultet, Univerzitet u
Beogradu

Boban Petrović

Institut za
kriminološka
i sociološka
istraživanja, Beograd

SOCIJALNI STATUS I NASILNO PONAŠANJE UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE – EFEKTI NA AKADEMSKO POSTIGNUĆE

Izučavanje faktora koji su povezani sa akademskim postignućem važna je istraživačka tema u društvu čiji se obrazovni sistem nalazi u evidentnoj krizi. Pri tome, socijalni status i nasilno ponašanje učenika zauzimaju posebno važno mesto jer omogućavaju uvid u specifična ponašanja i dinamiku odnosa u jednoj mikrosredini kao što je odeljenjska zajednica. Ovo istraživanje ima za cilj da doprinese razumevanju odnosa tri varijable od izuzetnog značaja u školskom kontekstu: akademskog postignuća, socijalnog statusa učenika i nasilnog ponašanja.

Uzorku od 174 učenika osmog razreda iz četiri osnovne škole (52% devojčica; 52% učenika iz velikog grada) apliciran je upitnik namenjen ispitivanju vršnjačke procene sociometrijske i opažene popularnosti, kao i nasilnog ponašanja – fizičkog, verbalnog i relacionog. Akademsko postignuće je operacionalizovano kroz prosek ocena na kraju sedmog razreda. Obrada podataka bazirana je na hijerarhijskoj regresionoj analizi, sa akademskim postignućem kao kriterijumskom varijablom.

Rezultati su pokazali da se ispitivanim varijablama objašnjava oko 27% varijanse akademskog postignuća, pri čemu najsnažnije efekte ostvaruju sociometrijska prihvaćenost ($\beta = .12, p < .05$), sociometrijska odbačenost ($\beta = -.22, p < .01$), opažena nepopularnost ($\beta = -.15, p < .05$), i fizičko nasilje ($\beta = -.30, p < .01$). Rezultati istraživanja implikativni su za unapređenje školske prakse.

Ključne reči: akademsko postignuće, socijalni status, sociometrijska prihvaćenost, opažena popularnost, nasilno ponašanje

¹ Adresa autora:
markojanosevic@yahoo.com

Primljeno: 02. 06. 2014.
Primljena korekcija: 19. 11.
2014.
Prihvaćeno za štampu: 09.
12. 2014.

Sticanje određenog korpusa znanja i izgrađivanje jednog broja akademskih kompetencija svakako je najvažniji cilj osnovnog obrazovanja. Imajući to u vidu, jasno je da se kao jedan od osnovnih zadataka istraživača i teoretičara koji se bave školom i njenim funkcionisanjem – nameće izučavanje faktora koji utiču na ostvarivanje ovog cilja. Između ostalih, ispitivana je povezanost akademskog postignuća sa inteligencijom (npr. Laidra, Pullmann, & Allik, 2007; Rohde & Thompson, 2007), ličnošću (npr. Laidra et al., 2007; Paunonen & Ashton, 2001), motivacijom (npr. Wentzel, 2005), SES-om (Baucal, 2012) i mnogim drugim varijablama od značaja u školskom kontekstu. Istraživanja iz ove oblasti, te njihovi nalazi koji mogu pružiti određene putokaze za unapređenje školske prakse, naročito su dragoceni za obrazovni sistem koji ne postiže najbolje rezultate – o čemu najrecitije govore rezultati PISA testiranja sprovedenog 2012. godine (OECD, 2013).

Socijalni status učenika, operacionalizovan kroz sociometrijski status, važan je iz više razloga. Naime, pitanje vršnjačkih odnosa u školi, pored dokazane povezanosti kvaliteta ovih odnosa sa akademskim postignućem (npr. Lubbers, Van Der Werf, Snijders, Creemers, & Kuypers, 2006; Wentzel, 1991; Wentzel & Caldwell, 1997) značajno je i zbog toga što osnovna škola pored obrazovne vrši i vaspitnu, socijalizatorsku funkciju, a kada je ova funkcija škole u pitanju, vršnjačka grupa i odnosi u njoj igraju naročito bitnu ulogu. Sa jedne strane, vršnjačka grupa je važan agens socijalizacije, dok su, sa druge strane, socijalni odnosi učenika, njegov položaj u vršnjačkoj grupi, razvijenost njegovih socijalnih veština – važan pokazatelj do koje je mere škola uspela da ostvari svoju vaspitnu funkciju.

Sa druge strane, ispoljavanje nasilnog ponašanja učenika u školi i van nje, i njegova negativna povezanost sa akademskim uspehom, problem je odavno prepoznat kako u svetu tako i kod nas. O ozbiljnosti ovog problema između ostalog govore i rezultati istraživanja sprovedenog u okviru UNICEF-ovog projekta „Škola bez nasilja“, započetog 2005. godine (Popadić, 2009).

Iako je odnos akademskog postignuća i socijalnog statusa, kao i akademskog postignuća i nasilnog ponašanja, relativno dobro istražen, malo je podataka o tome kakav je nezavisni doprinos ove dve grupe varijabli razumevanju akademskog postignuća.

Iz ovih razloga ovo istraživanje je usmereno na ispitivanje odnosa akademskog postignuća, s jedne, i socijalnog statusa i nasilnog ponašanja, s druge strane, kao i njihovog nezavisnog doprinosa objašnjenju akademskog uspeha učenika osnovne škole.

Socijalni status učenika

Kao i u većini istraživanja iz ove oblasti, fenomen socijalnog statusa je operacionalizovan i meren preko koncepta sociometrijskog statusa. Sociometrijski status odražava generalno prihvatanje pojedinca od strane njegove ili njene vršnjačke grupe. Dosadašnja istraživanja pokazala su da je sociometrijski status relativno dobar pediktor različitih oblika ponašanja učenika, uključujući i one koji su vezani

za akademski uspeh (Litwack, Aikins, & Cillessen, 2012; Lubbers, Van Der Werf, Snijders, Creemers, & Kuyper, 2006). Dosta dugo je indeks sociometrijskog statusa korišćen kao najbolji pokazatelj socijalnog statusa ispitanika. Ipak, u zadnjih tridesetak godina, kao odgovor na neke nedostatke izražavanja sociometrijskog statusa kroz indeks sociometrijskog statusa, predloženo je da se sociometrijski status raščlani na nekoliko distinktnih kategorija. Jedna od klasifikacija sociometrijskog statusa, verovatno najčešće korišćena, jeste ona koju su predložili Coie, Dodge i Cappelletti (Coie, Dodge, & Cappelletti, 1982). Oni su sociometrijskim metodom svoje ispitanike svrstali u pet kategorija sociometrijskog statusa: Prihvaćeni (visoka socijalna preferencija i visok socijalni uticaj), Odbaćeni (niska socijalna preferencija i visok socijalni uticaj), Zanemareni (niska socijalna preferencija i nizak socijalni uticaj), Kontroverzni (pomešana socijalna preferencija i visok socijalni uticaj), i Prosečni (umerena socijalna preferencija i umeren socijalni uticaj).

U ove kategorije se ispitanici svrstavaju na osnovu pozitivnih i negativnih nominacija od strane vršnjaka, po jasno definisanim kriterijumima koje su ovi autori ustanovili. Sve do 90-ih godina XX-og veka, u istraživanjima su ispitanicima postavljana pitanja (sociometrijski kriterijumi) koja su se uglavnom odnosila na to koliko im se članovi njihove grupe sviđaju/ne sviđaju i u kojoj meri vole/ne vole da se druže i provode vreme sa njima. Na ovaj način se ispitivala „klasična” mera sociometrijskog statusa – sociometrijska prihvaćenost. U poslednjih 20-ak godina autori iz ove oblasti su sve više zainteresovani za drugu meru sociometrijskog statusa – opaženu popularnost (Cillessen & Rose, 2005). Razmatranjem opažene popularnosti među prvima se bavila Eder (Eder, 1985), ali verovatno najveći doprinos za razumevanje ovog koncepta (i njegovu diferencijaciju u odnosu na klasičnu sociometrijsku popularnost) dale su Parkhurst i Hopmeyer (Parkhurst & Hopmeyer, 1998). U ispitivanju ovog vida popularnosti najčešće se ispitanicima postavlja pitanje koga smatraju popularnim/nepopularnim u svojoj grupi.

Da se radi o dva različita konstrukta, prve su ustvrdile Parkhurst i Hopmeyer (Parkhurst & Hopmeyer, 1998). Jedan od njihovih nalaza glasi da samo 31% učenika koji spadaju u kategoriju Popularni – takođe ulaze u kategoriju Prihvaćeni. Hymel i saradnici (Hymel, Closson, Caravita, & Vaillancourt, 2011), na osnovu brojnih istraživanja, takođe zaključuju da se radi o dve različite dimenzije. Korelacije između njih najčešće idu od niskih do umerenih, i to u zavisnosti od uzrasta. Dok se i popularni i prihvaćeni odlikuju izraženim socijalnim kompetencijama (Cillessen & Rose, 2005; LaFontana & Cillessen, 2002), među njima postoje i značajne razlike.

Prihvaćenost je povezana sa prosocijalnim ponašanjem (LaFontana & Cillessen, 2002), ljubaznim i prijateljskim ophođenjem (Parkhurst & Hopmeyer, 1998). Spasenović (2008) navodi još neke osobine prihvaćenih učenika: kooperativnost, poslušnost, efikasne strategije za rešavanje problema, niska agresivnost. Sa druge strane, popularni se, kako navode Hymel i saradnici (Hymel et al., 2011), u većoj meri odlikuju socijalnom dominantnošću, vidljivošću, prestižom. Oni su takođe češće opisivani kao privlačni, „kul”, arogantni, uticajni, umreženi, prepoznatljivi. Već na prvi pogled se vidi da su određene karakteristike popularnih i prihvaćenih

nespojive. Ipak, treba reći da zaključci, kada je o ovom pitanju reč, nikako nisu definitivni, mada razlog tome može ležati u različitim metodološkim rešenjima i vremenu nastanka istraživanja.

Sociometrijski status učenika i njegov odnos sa akademskim postignućem često je izučavan (npr. Ollendick, Weist, Borden, & Greene, 1992, 1992; Risi, Gerhardstein, & Kistner, 2003; Wentzel, 1997). Kod nas se Spasenović (2008) bavila različitim pokazateljima kvaliteta vršnjačkih odnosa i njihovom povezanošću sa akademskim postignućem. Jedan od ovih pokazatelja je i prosocijalno ponašanje. Prema njenim rečima, „Rezultati većine istraživanja pokazuju da učenici koji ispoljavaju prosocijalno ponašanje, postižu i bolje rezultate u školi, zadovoljniji su školom i imaju veću motivaciju za učenje.“ (Spasenović, 2008, str. 74–75). Takođe je utvrđeno da usmerenost ka vršnjacima, socijalno odgovorno ponašanje te vršnjačka prihvaćenost – nedvosmisleno pozitivno koreliraju sa akademskim postignućem. Sa druge strane, istraživanja uglavnom ukazuju na negativnu povezanost nasilnog ponašanja učenika i njihovog školskog uspeha.

Nasilno ponašanje učenika

Nasilno ponašanje takođe treba posmatrati pre svega kao važan deo spektra interpersonalne interakcije, a ne kao nužno negativnu pojavu koju generalno treba eliminisati iz ovog spektra. Ipak, s obzirom na (socijalizatorsku) funkciju škole, izučavanje i suzbijanje određenih oblika nasilnog ponašanja, nameće se kao važan cilj. Nasilno ponašanje je od velike važnosti kada je školski kontekst u pitanju. Naime, u Srbiji, ali i šire, prepoznate su razmere, tj. rasprostranjenost ovog problema, kao i štetnost posledica koje on može da proizvede (Popadić, 2009). Upravo zbog toga u velikom broju istraživanja proučavan je odnos i efekti nasilnog ponašanja na akademsko postignuće (npr. Glew, Fan, Katon, Rivara, & Kernic, 2005; Olweus, 1993), kao i odnos sa varijablama sociometrijskog statusa (npr. Dubow, 1988; Kerestes & Milanović, 2006; Salmivalli, Kaukiainen, & Lagerspetz, 2000).

Među oblicima nasilja, izučavanim u školskom kontekstu, najčešće se sreću tri: fizičko, verbalno i relaciono (Popadić, 2009). Nasuprot laičkom uverenju da ista grupa nasilnih učenika primenjuje sve ove oblike nasilja u različitim situacijama, istraživanja su pokazala da ipak različiti učenici pribegavaju ovim trima oblicima nasilja. Ovo se najbolje može uočiti kroz ispitivanje odnosa ovih vrsta nasilja sa drugim varijablama. Npr. Woods i Wolke (Woods & Wolke, 2004) su utvrdili da fizičko nasilje ne korelira sa akademskim postignućem, dok je relaciono nasilje u pozitivnoj korelaciji sa ovom varijablom.

Na kraju se treba osvrnuti i na odnos sociometrijskog statusa i agresivnog ponašanja. Popadić (2009) navodi da je dugo bila prihvaćena teza da agresivni učenici imaju nizak sociometrijski status, da su marginalizovani ili izolovani, eventualno okupljeni u klike sa drugim agresivnim učenicima. Međutim, kako navodi ovaj autor, u novije vreme je utvrđeno da agresivni učenici imaju dosta pozitivnih interakcija i sa neagresivnom decom, da su često (ukoliko poseduju socijalne ve-

štine) popularni članovi grupe. Grupu mnogo manje prihvaćenih i popularnih učenika čine žrtve nasilja. Slika se dodatno usložnjava kada se u razmatranje uzmu različiti oblici nasilja. Naime, utvrđeno je da je vršenje relacionog nasilja blisko povezano sa opaženom popularnošću, moglo bi se reći – da je njen sačinitelj (Puckett, Aikins, & Cillessen, 2008). Što se tiče verbalnog i posebno fizičkog nasilja, vrlo je verovatno da samo u određenim situacijama i prema određenim članovima grupe ispoljeni, ova dva vida nasilja „utvrđuju“ popularnost pojedinca, ili je bar ne narušavaju.

Socijalni status, nasilno ponašanje i akademsko postignuće

Kao što je već pomenuto, nalazi velikog broja studija sugerišu da postoji povezanost akademskog postignuća i sociometrijske popularnosti. Naime, istraživanja dosledno pokazuju da su prihvaćeni učenici akademski značajno uspešniji od proseka, dok su odbačeni učenici značajno manje uspešni. Odbačeni, dakle, imaju niže ocene (Ollendick et al., 1992; Zettergren, 2003), lošiji učinak na testovima postignuća (Diehl, Lemerise, Caverly, Ramsay, & Roberts, 1998), u manjem procentu uspevaju da maturiraju (Risi et al., 2003). Kada su ostale kategorije sociometrijske popularnosti u pitanju, situacija je manje jasna. Spasenović (2008) nudi nekoliko mogućih objašnjenja ove povezanosti. Na početku, ona navodi da opravdanost očekivanja o povezanosti socijalnog i akademskog funkcionisanja proizilazi iz teorijskih postavki o međusobnoj vezi socijalnog i intelektualnog razvoja, posebno značaja vršnjačke interakcije za intelektualno napredovanje pojedinca. Pored ovoga, postoji i teza da dobri odnosi sa vršnjacima utiču na prihvatanje ciljeva i normi grupe ili institucije, u ovom slučaju – škole. Dalje, određene osobine i obrasci ponašanja koji su povezani sa sociometrijskim statusom, povezani su i sa školskim postignućem. Među njima, tu su zrelost, samopouzdanje, samostalnost, kontrola impulsa, pa i inteligencija. Ima i autora (Flook, Repetti, & Ullman, 2005) koji smatraju da su prihvaćenost i akademsko postignuće povezani indirektno, preko uticaja self-koncepta i psihološke funkcionalnosti pojedinca. Na kraju, ne treba olako odbaciti ni mogućnost da visoko/nisko akademsko postignuće u manjoj ili većoj meri uzrokuje prihvaćenost ili odbačenost pojedinca. Jednom rečju, nije jasno u kom smeru „teče“ uzročnost između ove dve varijable.

Kada govorimo o povezanosti opažene popularnosti i akademskog postignuća, situacija je još manje jasna a rezultati istraživanja manje jednoznačni. U jednom broju istraživanja nađena je pozitivna korelacija između ove dve varijable (LaFontana & Cillessen, 2002; Lease, Musgrove, & Axelrod, 2002). Ipak, de Bruyn i Cillessen (de Bruyn & Cillessen, 2005) izveštavaju i o istraživanjima u kojima nikakva povezanost nije pronađena, ili je čak dobijena negativna korelacija između opažene popularnosti i akademskog postignuća. I oni su na svom uzorku utvrdili postojanje negativne ali neznačajne povezanosti. Do sličnog nalaza došao je i Kennedy (Kennedy, 1995). Jedno moguće objašnjenje ovakvih nalaza ponudili su Schwartz i saradnici (Schwartz, Gorman, Nakamoto, & McKay, 2006). Oni ukazuju

na važnost vrednosti i klime u grupi. Ako grupa ima negativan stav prema postizanju akademskog uspeha, te aktivnostima i ponašanjima koja vode ka ovom cilju, članovi grupe koji se ponašaju suprotno ovakvoj orijentaciji grupe, rizikuju da izgube status popularnosti u njoj. Zbog toga učenici koji teže da budu popularni u grupi, izbegavaju da sprovedu ove aktivnosti, što vremenom dovodi do opadanja akademskog postignuća. Dalje, Rodkin i saradnici (Rodkin, Farmer, Pearl, & Van Acker, 2000) su došli do nalaza da postoje dve grupe popularnih učenika koje treba razlikovati. Sa jedne strane, tu su popularni/agresivni koji ostvaruju niže akademsko postignuće, i popularni sa prosocijalnom orijentacijom koji ostvaruju više akademsko postignuće. Konačno, i rezultati istraživanja Fite i saradnika (Fite, Wimsatt, Vitulano, Rathert, & Schwartz, 2012) sugerišu da kršenje socijalnih pravila (između ostalog, i nasilno ponašanje) dovodi do socijalne odbačenosti učenika od strane vršnjaka, što uzrokuje gubitak vezanosti za školu kao instituciju kao i motivacije, ali i samopouzdanja koji su potrebni za ostvarivanje dobrih rezultata u akademskom smislu.

Iz prethodno rečenog može se zaključiti da je odnos akademske uspešnosti, socijalnog statusa i nasilnog ponašanja relativno često istraživano, što između ostalog govori i o važnosti ovih fenomena kada je školski kontekst u pitanju. Međutim, relativno je mali broj istraživanja koja dovode u vezu sve tri grupe varijabli. Stoga, ovo istraživanje u fokusu ima ispitivanje odnosa akademskog postignuća učenika osnovnih škola, s jedne strane, i njihovog socijalnog statusa (socijalne prihvaćenosti i opažene popularnosti) i sklonosti nasilnom ponašanju, s druge, kao i njihovog nezavisnog doprinosa objašnjenju akademske uspešnosti učenika osnovne škole.

Metod

Uzorak

Istraživanje je realizovano na prigodnom uzorku od 174 učenika osmog razreda osnovne škole. U istraživanju su učestvovali učenici iz škola „Ugrin Branković“ iz Kučeva, „Prva obrenovačka osnovna škola“ iz Obrenovca, „Majka Jugovića“ iz Zemuna i „Nadežda Petrović“ sa Novog Beograda, na osnovu čega je formirana varijabla veličine mesta: 52% ispitanika su iz velikog grada (Zemun i Novi Beograd), a 48% iz malog (Kučevo i Obrenovac). Kada je u pitanju polna struktura, i ona je relativno ujednačena: 52% ispitanika je ženskog a 48% muškog pola. Ovde se mora naglasiti da se, na osnovu prirode ispitivanih fenomena interpersonalnog ponašanja, moglo očekivati postojanje autlajera. Izračunavanjem Mahalanobisove distance (Hair, Tatham, Anderson, & Black, 2006) identifikovano je 5 multivarijantnih autlajera, međutim, kako njihovo uklanjanje nije značajno uticalo na ishod rezultata primenjenih analiza, svi ispitanici su zadržani u finalnom uzorku.

Varijable i instrumenti

Socijalni status. Podaci o socijalnom, tj. sociometrijskom statusu prikupljeni su primenom standardnog sociometrijskog upitnika (Farmer, Hall, Leung, Estell, & Brooks, 2011; Spasenović, 2008). Upitnikom su posebno ispitane sociometrijska prihvaćenost i opažena popularnost. Kada je u pitanju sociometrijska prihvaćenost, od ispitanika se tražilo da, prema kriterijumu omiljenosti, odnosno neomiljenosti, nominuju po 3 učenika iz svog razreda za pozitivno i 3 za negativno biranje (broj od tri nominacije je standardan u sociometrijskim ispitivanjima ovog tipa). Pitanje za pozitivno biranje je glasilo „Sa kojim učenicima iz svog odeljenja najviše voliš da se družiš?“, a za negativno „Sa kojim učenicima iz svog odeljenja uopšte ne voliš da se družiš?“ Za ispitivanje opažene popularnosti postupak je bio vrlo sličan (Parkhurst & Hopmeyer, 1998): od ispitanika se tražilo da, prema kriterijumu popularnosti, odnosno nepopularnosti, nominuju po 3 učenika iz svog odeljenja za pozitivno i 3 za negativno biranje na osnovu pitanja „Za koje učenike iz svog odeljenja smatraš da su popularni, bez obzira na to da li voliš da se družiš sa njima ili ne?“ i „Za koje učenike iz svog odeljenja smatraš da nisu popularni, bez obzira na to da li voliš da se družiš s njima ili ne?“

Nasilno ponašanje. Za prikupljanje podataka o tri oblika nasilnog ponašanja, fizičko, verbalno i relaciono, korišćena je varijanta sociometrijskog upitnika (Schwartz, Gorman, Nakamoto, & McKay, 2006). U ovom slučaju od ispitanika se tražilo da nominuje neograničen broj učenika iz svog razreda po kriterijumima sklonosti ka svakom od oblika nasilnog ponašanja. Nominacije su se vršile na osnovu sledećih pitanja: „Za koje učenike iz svog odeljenja možeš da kažeš da često udaraju, šutiraju, sapliću ili guraju druge?“ za fizičko nasilje; „Za koje učenike iz svog odeljenja možeš da kažeš da često viču, vređaju, nazivaju druge pogrdnim imenima, kinje ih ili ismevaju“ za verbalno nasilje; i „Za koje učenike iz svog odeljenja možeš da kažeš da često izmišljaju tračeve, ogovaraju druge iza leđa ili nagovaraju druge da se ne druže sa pojedinim učenicima?“ za relaciono nasilje.

Akademsko postignuće. Akademsko postignuće je operacionalizovano kao prosek ocena na kraju sedmog razreda², iz sledećih predmeta: Srpski jezik, Matematika, Istorija, Biologija, Geografija, Strani jezik 1, Strani jezik 2, Hemija, Fizika, Informatika.³ Ocene iz navedenih predmeta su preuzete iz razrednih knjiga. Rukovodeći se postupkom koji je predložila Spasenović (2008), nije se računao opšti prosek ocena, već su isključene ocene iz predmeta vezanih za specifične sposob-

² S obzirom na to da je uspeh na kraju osmog razreda uobičajeno prilično visok, i kao takav predstavlja nedovoljno diskriminativnu meru akademskog postignuća, kao mera akademskog postignuća uzet je prosek ocena na kraju sedmog razreda, sa pretpostavkom da ocene na kraju sedmog razreda realnije odslkavaju znanje učenika.

³ Inicijalno, kako bi se dobila što objektivnija mera, planirano je da se varijabla akademskog postignuća operacionalizuje preko „indeksa akademskog postignuća“, koji predstavlja kompozit proseka ocena iz navedenih predmeta na kraju sedmog razreda i rezultata učinka na završnom ispitu na kraju osmog razreda. Međutim, s obzirom na to da je u trenutku vršenja istraživanja (jun 2013. godine) završni ispit kompromitovan usled „curenja“ ispitnih pitanja te da je proglašen neregularnim, kao jedina mera akademskog postignuća uzet je prosek ocena iz 10 navedenih predmeta na kraju sedmog razreda (školske 2011/12.).

nosti (Likovna kultura, Muzička kultura i Fizičko vaspitanje), iz kojih se najčešće dobijaju najviše ocene, kako bi se dobila realnija slika o postignuću i obuhvatila veća varijansa akademskog postignuća učenika.

Obrada podataka

Kada su u pitanju sociometrijska prihvaćenost i opažena popularnost, nominacije učenika transformisane su u kategorije predložene od strane Coie i saradnika (Coie et al., 1982): Prihvaćeni/popularni, Odbaćeni/nepopularni, Zanemareni, Kontroverzni, Prosečni i ostali, a na osnovu procedure koju je opisala Spasenović (2008). S obzirom na to da ova procedura podrazumeva da se kontinuirane varijable transformišu u kategoričke, kako bi se dobile predložene kategorije, ovo je i učinjeno pre svega zato što je ista često korišćena u istraživanjima kod nas, što omogućava potencijalnu komparaciju podataka sa drugim istraživanjima te je potencijalno najinformativnija psiholozima u praksi. Međutim, kako bi se mogle uključiti u potonju multivarijantnu analizu, varijable sociometrijske i opažene popularnosti su pretvorene u *dummy* varijable, sa fiksiranim kategorijama Ostali i Prosečni (Farmer et al., 2011).

Kada su u pitanju varijable nasilnog ponašanja, skorovi su izračunati tako što je za svaki oblik nasilnog ponašanja (fizičko, verbalno ili relaciono) suma dobijenih nominacija deljena brojem učenika u razredu umanjenim za jedan, odnosno kao Σ nominacija/(N-1), a nakon toga varijabla je normalizovana preko Rankit procedure.

Pored izračunavanja deskriptivnih pokazatelja i koeficijenata korelacija, analiza podataka je bazirana na hijerarhijskoj regresionoj analizi, realizovanoj sa ciljem utvrđivanja specifičnog doprinosa svake od grupa varijabli objašnjavanju akademskog postignuća.

Rezultati

Odnos akademskog postignuća, socijalnog statusa i nasilnog oponašanja

Kada su u pitanju osnovne deksriptive karakteristike i odnos između ispitanih varijabli, rezultati su prikazani u Tabeli 1. Akademsko postignuće, kao što se vidi, značajno korelira sa kontrolnim varijablama. Veličina mesta, naime, korelira jedino sa akademskim postignućem, što znači da učenici iz većih gradova imaju statistički značajno viši prosek ocena od učenika iz manjih sredina. Korelacija akademskog postignuća sa polom ukazuje da devojčice imaju viši prosek ocena od dečaka. Akademsko postignuće, osim sa polom i veličinom mesta, pozitivno korelira sa sociometrijskom prihvaćenošću i opaženom popularnošću, a negativno sa sociometrijskom odbaćenošću i opaženom nepopularnošću. Takođe, akademsko

postignuće negativno korelira sa vršenjem fizičkog nasilja. Interesan je i podatak da ova varijabla i relaciono nasilje ne koreliraju statistički značajno.

Varijable sociometrijskog statusa interkoreliraju u skladu sa očekivanjima – sociometrijska prihvaćenost negativno korelira sa sociometrijskom odbačenosti i zanemarenošću, koje, opet, međusobno ostvaruju negativnu povezanost. Sociometrijska kontroverznost nije povezana niti sa jednom varijablom sociometrijskog statusa. Praktično identičan obrazac interkorelacija dobija se i kada su u pitanju varijable opažene popularnosti. Međutim, matrica interkorelacija sociometrijskog statusa i opažene popularnosti pokazuje interesantne podatke, koji, doduše, nisu neočekivani: varijable sociometrijske odbačenosti i zanemarenosti koreliraju pozitivno i umereno sa korespondentnim varijablama iz seta opažene popularnosti. Kontroverznost, bilo iz seta sociometrijskog bilo opaženog statusa, ne korelira ni sa jednom varijablom iz ova dva seta. Verovatno najinteresantniji i najvažniji podatak je da sociometrijska prihvaćenost ima praktično nultu korelaciju sa opaženom popularnošću.

Interesan je i odnos varijabli sociometrijskog statusa i opažene popularnosti i različitih oblika ispoljavanja nasilnog ponašanja u školskom kontekstu. Kada je u pitanju sociometrijski status, važno je primetiti izostanak značajnih korelacija sociometrijske prihvaćenosti i odbačenosti, s jedne, i prisustva negativne povezanosti niskog intenziteta sociometrijske zanemarenosti i svih varijabli nasilnog ponašanja, s druge strane. Takođe, vidljiva je i pozitivna relacija sociometrijske kontroverznosti i nasilnog ponašanja – fizičkog i verbalnog, ali ne i relacionog. Međutim, kada su u pitanju varijable opaženog statusa, postoje sistemske niske pozitivne korelacije opažene popularnosti i svih oblika vršenja nasilja, dok ostale varijable opaženog statusa i nasilnog ponašanja praktično izostaju.

Same varijable nasilnog ponašanja međusobno interkoreliraju, i to tako što fizičko i verbalno nasilje ostvaruju umerenu pozitivnu povezanost, kao i verbalno i relaciono nasilje; međutim, fizičko i relaciono nasilje međusobno nisu u vezi.

Tabela 1
 Deskriptivni pokazatelji i korelacije između akademskog postignuća, socijalnog statusa i nasilnog ponašanja

Varijabla	AS/f	SD/%	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 Veličina mesta	90	52	1												
2 Pol	84	48	-.05	1											
3 Akademsko postignuće	3.82	.99	.24**	-.16*	1										
4 Sociometrijska prihvaćenost	22	12.6	-.05	.02	.19*	1									
5 Sociometrijska odbačenost	25	14.4	-.00	.03	-.27**	-.16*	1								
6 Sociometrijska zanemarenost	31	17.8	-.01	-.02	-.06	-.18*	-.19*	1							
7 Sociometrijska kontroverznost	12	6.9	-.06	.01	-.04	-.10	-.11	-.13	1						
8 Opažena popularnost	28	16.1	-.02	.05	.16*	.02	-.18*	-.08	.13	1					
9 Opažena nepopularnost	25	14.4	-.00	.03	-.26**	-.16*	.35**	.11	.08	-.18*	1				
10 Opažena zanemarenost	25	14.4	-.07	.03	-.07	-.06	-.12	.19*	.02	-.18*	-.17*	1			
11 Opažena kontroverznost	9	5.2	.01	.04	.04	.07	.13	-.04	-.06	-.10	-.10	-.10	1		
12 Fizičko nasilje	0.06	0.81	.00	.56**	-.22**	.00	-.06	-.20**	.20**	.15*	-.04	.01	-.06	1	
13 Verbalno nasilje	0.06	0.81	.00	.33**	-.10	.00	-.04	-.19*	.16*	.18*	-.06	-.05	.02	.60**	1
14 Relaciono nasilje	0.04	0.85	.00	-.27**	.05	-.04	-.00	-.16*	.12	.16*	-.13	-.11	.01	.07	.31**

Napomena. AS = aritmetička sredina; f = frekvencija; SD = standardna devijacija.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Doprinos socijalnog statusa i nasilnog ponašanja razumevanju akademskog postignuća

Kako bi se utvrdio specifičan doprinos svakog seta ispitivanih varijabli (sociometrijska popularnost, opažena popularnost, kao i nasilno ponašanje), realizovana je hijerarhijska multivarijantna regresiona analiza, pri čemu je kontrolisan efekat veličine mesta i pola ispitanika. Podaci su prikazani u Tabelama 2 i 3.

Kao što se vidi iz Tabele 2, ispitivane varijable objašnjavaju oko 27% varijanse akademskog postignuća. Pri tome, kontrolne varijable objašnjavaju 8% varijanse akademskog postignuća, a sociometrijski status doprinosi sa još dodatnih 10% objašnjene varijanse. Opažena popularnost, međutim, ne igra značajnu ulogu kada je ovaj sklop prediktorskih varijabli u pitanju. Na kraju, varijable nasilnog ponašanja objašnjavaju dodatnih 5% varijanse akademskog postignuća.

U Tabeli 3 prikazani su doprinosi svakog od specifičnih setova varijabli koji su postepeno uključivani u regresioni model. Kada se u prvom koraku regresione analize kao prediktorski skup uvedu kontrolne varijable, rezultati pokazuju značajan uticaj veličine mesta i pola; naime, učenici ženskog pola, te oni iz većih gradova, ostvariće više akademsko postignuće. Uticaj ovih varijabli ostaje konstantan kroz sve nivoe analize, izuzev kad se uvedu varijable nasilnog ponašanja, gde efekat pola izostaje, usled redundantnosti sa efektom fizičkog nasilja.

Kada su u pitanju varijable iz skupa sociometrijskog statusa, evidentan je pozitivan efekat sociometrijske prihvaćenosti i negativan sociometrijske odbačenosti, koji ostaju stabilni kroz sve nivoe analize, što praktično znači da su sociometrijski prihvaćeni učenici ujedno i oni sa boljim akademskim postignućem, dok su oni koji su sociometrijski odbačeni ujedno sa slabim akademskim postignućem. Efekti sociometrijske zanemarenosti i kontroverznosti izostaju.

Tabela 2

Rezultati hijerarhijske regresione analize – karakteristike modela

Model	R	R^2	Statistika promene				
			ΔR^2	ΔF	$df1$	$df2$	p
1	.28	.080	.080	7.453	2	171	.001
2	.43	.184	.104	5.325	4	167	.000
3	.47	.221	.037	1.943	4	163	.106
4	.52	.274	.053	3.894	3	160	.010

Napomena. R = koeficijent multiple korelacije; R^2 = koeficijent determinacije; ΔR^2 = povećanje procenta objašnjene varijanse nakon uvođenja interakcije na drugom nivou; ΔF = statistik značajnosti promene koeficijenta determinacije; df = stepeni slobode; p = nivo značajnosti.

Uvođenjem varijabli opažene popularnosti u regresionu funkciju ne dobija se značajan doprinos objašnjenju akademskog postignuća. Ipak, važno je zapažiti dve stvari, a to su mali, ali značajan doprinos opažene nepopularnosti, i to sa negativnim predznakom, i izostanak efekta opažene popularnosti, uprkos njenoj niskoj, ali značajnoj korelaciji sa akademskim postignućem.

Kada se u četvrtom koraku regresione analize kao prediktorski skup uvedu varijable nasilnog ponašanja, negativan efekat fizičkog nasilja na akademsko postignuće je, kako je i očekivano, prisutan (ujedno, fizičko nasilje ima i najsnažniji efekat u odnosu na druge varijable iz regresione jednačine), dok verbalno i relaciono nasilje ne igraju značajnu ulogu.

Tabela 3

Rezultati hijerarhijske regresione analize – doprinosi pojedinačnih prediktora objašnjenju akademskog postignuća

Model Varijabla	I		II		III		IV		<i>r</i>
	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>	
1 Veličina naselja	.23	3.17**	.24	3.36**	.23	3.36**	.25	3.64**	.24
2 Pol	-.15	-2.03*	-.14	-2.05*	-.14	-2.07*	.03	0.30	-.16
3 Sociometrijska prihvaćenost			.14	1.91*	.13	1.77*	.12	1.69*	.19
4 Sociometrijska odbačenost			-.26	-3.56**	-.20	-2.45**	-.22	-2.80**	-.27
5 Sociometrijska zanemarenost			-.09	-1.27	-.04	-0.57	-.10	-1.29	-.06
6 Sociometrijska kontroverznost			-.05	-0.67	-.03	-0.44	.01	0.15	-.04
7 Opažena popularnost					.10	1.33	.12	1.60	.16
8 Opažena nepopularnost					-.18	-1.86*	-.15	-1.94*	-.26
9 Opažena zanemarenost					-.06	-0.82	-.05	-0.72	-.07
10 Opažena kontroverznost					.05	0.67	.03	0.40	.04
11 Fizičko nasilje							-.30	-3.02**	-.22
12 Verbalno nasilje							.00	0.02	-.10
13 Relaciono nasilje							.02	0.21	.05

Napomena. β = standardizovani regresioni koeficijent; *t* = *t*-test statističke značajnosti beta koeficijenta. *r* = korelacija nultog reda između prediktora i kriterijuma. * $p < .05$. ** $p < .01$.

Diskusija

Istraživanje odnosa akademskog uspeha, čije unapređenje predstavlja jedan od najvažnijih ciljeva obrazovnog procesa, i različitih interpersonalnih varijabli koje mogu da imaju efekte, ili bar da budu povezani sa akademskim postignućem, od izuzetnog je značaja pogotovo u društvu u kojem je obrazovanje u svojevrсноj krizi. Pri tome, socijalni status učenika i vršenje nasilja zauzimaju posebno važno mesto, jer omogućavaju uvid u specifična ponašanja i dinamiku odnosa u jednoj mikrosredini kao što je odeljenjska zajednica. Ovo istraživanje upravo je imalo za cilj da ispita na koji način socijalni status i nasilno ponašanje učenika mogu doprineti razumevanju akademske uspešnosti. U tom kontekstu, pored samog akademskog postignuća, registrovani su i podaci o sociometrijskoj i opaženoj popularnosti svakog od učenika u četiri odeljenja osmog razreda 4 različite škole u Srbiji, 2 u većim i 2 u manjim sredinama. Pored toga, svaki učenik je nominovan od strane svojih vršnjaka u pogledu sklonosti ka vršenju fizičkog, verbalnog ili relacionog nasilja.

Kada je u pitanju odnos akademskog postignuća sa drugim ispitivanim varijablama, podaci su na prvi pogled u skladu sa onim što se moglo očekivati na osnovu drugih istraživanja (Diehl et al., 1998; Ollendick et al., 1992; Risi et al., 2003; Zettergren, 2003): bolji uspeh postižu učenici iz većih mesta, koji su socijalno prihvaćeni i koji nisu skloni nasilju, posebno ne fizičkom, dok su odbaćeni učenici znatno manje uspešni u školi. Ovi nalazi se odražavaju i kroz efekte registrovane regresionom analizom – ove varijable su najstabilniji prediktori akademskog postignuća u setu varijabli koje su ispitivane ovim istraživanjem.

Međutim, mnogo interesantnije informacije pruža analiza odnosa opažene popularnosti i akademskog uspeha. Nalazi prethodnih istraživanja, iako nejednolično, išli su u prilog tezi o nepostojanju korelacija između opažene popularnosti i akademskog postignuća (de Bruyn & Cillessen, 2005; Kennedy, 1995; Schwartz et al., 2006). Međutim, rezultati korelacione analize u ovom istraživanju su pokazali da postoji pozitivna relacija između ove dve mere, te bi se moglo zaključiti da rezultati idu u prilog drugoj liniji istraživanja koja su registrovala pozitivan efekat ove dve varijable (npr. LaFontana & Cillessen, 2002; Lease et al., 2002). Dakle, kada se posmatraju korelacije varijabli opažene popularnosti i akademskog postignuća, na prvi pogled se dobija veoma slična slika kao u slučaju sociometrijske popularnosti: opažena popularnost i akademsko postignuće su pozitivno, a opažena nepopularnost i akademsko postignuće negativno povezane; ostale varijable iz ove grupe nisu u statistički značajnoj korelaciji sa akademskim postignućem. Međutim, hijerarhijska regresiona analiza je pokazala da uključivanje varijabli opažene popularnosti u regresionu funkciju ne dovodi do dodatnog doprinosa objašnjanju akademskog postignuća, pri čemu potpuno izostaje efekat opažene popularnosti, što ukazuje na veću relevantnost zaključaka koje su izneli drugi istraživači (de Bruyn & Cillessen, 2005; Kennedy, 1995; Schwartz et al., 2006), koji su izvestili o suštinskom nepostojanju povezanosti između opažene popularnosti i akademskog postignuća. Vodeći se Švarcovim objašnjenjem

da odnos opažene popularnosti i akademskog postignuća makar delimično zavisi od dominantnih vrednosti i stavova grupe, pretpostavljeno je da će istraživanje pokazati da su popularni učenici lošiji đaci od ostalih – što se pokazalo netačnim. Za ovakav nalaz postoji više mogućih objašnjenja. Jedno od njih je da Švarcova teza o uticaju vrednosti grupe na odnos popularnosti i akademskog postignuća nije ispravna, ili jeste u maloj meri. Ipak, teško da je opravdano pretpostaviti da je moguće izgraditi status popularnosti u grupi istovremeno se ne priklanjajući vrednostima na kojima grupa počiva. Čini se da je mnogo plauzibilnije objašnjenje da ostvarivanje visokog akademskog postignuća nije ishod prema kojem grupa petnaestogodišnjaka ima negativan stav, tj. koji je sa vrednosnog stanovišta neprihvatljiv u ovoj grupi. To bi, kraće rečeno, značilo da nije samo po sebi nepopularno imati dobre ocene, već da popularnost/nepopularnost u grupi u znatno većoj meri zavise od drugih faktora.

Možda značajnu osnovu za interpretaciju ovih nalaza pruža i sam odnos sociometrijske i opažene popularnosti – između njih (za razliku od drugih komplementarnih varijabli iz ova dva seta), nije registrovana značajna povezanost. Jedan od mogućih razloga za tu različitost je da, uprkos zajedničkim visokim socijalnim kompetentnostima, nalazi drugih istraživanja pokazuju različite osobine ličnosti koje se pripisuju osobama iz ove dve kategorije – dok se u slučaju socijalno prihvaćenih više navode osobine koje su ujedno karakteristične i za akademski uspešne (npr. kooperativnost, efikasne strategije za rešavanje problema; Spasenović, 2008), kod opaženo popularnih se navode sasvim druge osobine (socijalna dominantnost, socijalna vidljivost, prestiž i sl.; Hymel et al., 2011). I generalno, kada je u pitanju odnos socijalnog statusa i akademskog postignuća, od značaja su objašnjenja da određene osobine ličnosti i obrasci ponašanja, kao što su zrelost, samopouzdanje, samostalnost, kontrola impulsa, self-koncept, koji su povezani sa sociometrijskim statusom, ujedno pokazuju povezanost i sa školskim postignućem (Flook et al., 2005; Spasenović, 2008). U tom smislu, rezultati ovog istraživanja, kada su u pitanju navedene varijable, jesu sasvim logični i očekivani, međutim, iako se ova petpostavka o efektima osobina ličnosti može pokazati smislenim interpretabilnim okvirom, ona zahteva dodatnu empirijsku potvrdu.

Konačno, od značaja je i razmotriti odnos akademskog uspeha i varijabli nasilnog ponašanja. Rezultati su pokazali da su učenici koji nisu skloni fizičkom nasilju ujedno i učenici sa boljim školskim postignućem, dok relacije sa verbalnim i relacionim nasiljem nisu identifikovane. Treba imati u vidu da su prethodna istraživanja (npr. Woods & Wolke, 2004) pokazala da fizičko nasilje ne korelira sa akademskim postignućem, dok je relaciono nasilje u pozitivnoj korelaciji sa ovom varijablom, te rezultati našeg istraživanja ukazuju na potrebu za dodatnim analizama ovih odnosa.

Na kraju se treba osvrnuti i na odnos sociometrijskog statusa i agresivnog ponašanja. Ovo istraživanje je pokazalo da nisu registrovane povezanosti sociometrijske prihvaćenosti (ni odbaćenosti) sa nasilnim ponašanjem, ali su zato nađene pozitivne korelacije opažene popularnosti i svih oblika ispoljavanja nasilnog ponašanja ispitivanih u ovom istraživanju. Ovi rezultati u skladu su sa nekim

novijim nalazima (npr. Popadić, 2009; Puckett et al., 2008), koji pokazuju da je u novije vreme utvrđeno da agresivni učenici imaju dosta pozitivnih interakcija i sa neagresivnom decom, da su često (ukoliko poseduju socijalne veštine) popularni članovi grupe. S druge strane, grupu mnogo manje prihvaćenih i nepopularnih učenika čine žrtve nasilja. Ovo istraživanje pruža posebno važne podatke kada je u pitanju ova grupa učenika, jer pokazuje sistematske negativne korelacije socijalne zanemarenosti i svih oblika nasilnog ponašanja, što praktično znači da socijalno zanemarena deca, koja često bivaju žrtve nasilja, nisu sklona niti jednoj vrsti nasilnog ponašanja, odnosno, nisu opremljena osnovnim mehanizmom zaštite kao što je agresivnost. Ujedno, to može značiti i da njima nedostaje i prodornost, borbenost, kao pozitivan vid agresivnosti, što može da objasni nepostojanje korelacije sa akademskim postignućem. Važno je zapaziti i da su, nasuprot tome, sociometrijski kontroverzni učenici skloni fizičkom i verbalnom nasilju, što se može interpretirati kao korišćenje nasilnog ponašanja u svrhu borbe za socijalni status, a što je posebno važno ako imamo u vidu da ova varijabla ne korelira sa akademskim postignućem.

Shodno napred rečenom, čini se od posebne važnosti podvući nekoliko nalaza ovog istraživanja, koji su, moguće, od koristi za unapređenje obrazovne prakse. Pre svega, treba imati u vidu opaženo popularne učenike. U ovom istraživanju nije registrovan značajan efekat opažene popularnosti na akademsko postignuće, ali je važno primetiti da je veličina efekta ove varijable približno ista kao u slučaju socijometrijske prihvaćenosti, kao i da su i jedna i druga na nivou marginalne značajnosti. Iako su dobijeni rezultati u skladu sa prethodnim istraživanjima (Risi et al., 2003; Spasenović, 2008; Wentzel, 1997) koja pokazuju da sociometrijska prihvaćenost jeste povezana sa nivoom akademskog postignuća dok opažena popularnost nije, oni sugerišu da posebno treba identifikovati opaženo popularne a uspešne učenike, i usmeriti napore na njihovo pozicioniranje kao modela, kako bi se akademska uspešnost uvela u sistem vrednosti koji se može smatrati popularnim.

Pored toga, posebno je važno obratiti pažnju na socijalno zanemarene učenike, koji su praktično lišeni osnovnog alata za samozaštitu, i uključiti ih u programe koji bi ih opremili veštinama asertivnog ponašanja. Ujedno, treba imati u vidu i socijalno kontroverzne učenike, koji praktično dobijaju visok broj i pozitivnih i negativnih nominacija, i raditi na definisanju sistema vrednosti i zamene nasilnog ponašanja kao mehanizma borbe za status drugim, socijalno prihvatljivijim mehanizmima.

Iako ovo istraživanje rasvetljava neke značajne momente kada je u pitanju odnos ispitivanih varijabli, ono otvara i neka dodatna pitanja kojima bi se mogla baviti neka buduća istraživanja. Pre svega, otvara pitanje distinkcija između različitih kategorija socijalnog statusa i njihovog efekta na akademsko postignuće. Ovom pitanju bi se moglo pristupiti uključivanjem varijabli ličnosti, koje mogu osvetliti pretpostavljenu razliku između različitih kategorija socijalnog statusa. Pored toga, bilo bi od velike važnosti ispitati dodatno, na većem uzorku, efekte interakcija socijalnog statusa i nasilnog ponašanja i, generalno, crta ličnosti na akademsko postignuće, što bi imalo još dublje i značajnije implikacije po obrazov-

nu praksu. Treba imati u vidu i prirodu instrumenata primenjenih u ovom istraživanju. Iako imaju jednu važnu prednost – socijalni status i nasilno ponašanje procenjuju vršnjaci a ne sam ispitanik, bilo bi korisno da u ovakva istraživanja budu uključene i mere samoprocene vršnjačkog nasilja, pa i vlastite popularnosti i statusa u vršnjačkoj grupi.

Reference

- Baucal, A. (2012). Uticaj socio-ekonomskog statusa učenika na obrazovna postignuća: direktni i indirektni uticaji. *Primenjena psihologija*, 1, 5–24.
- Cillessen, A. H. N., & Rose, A. J. (2005). Understanding popularity in the peer system. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 102–105.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Cappotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557–570.
- De Bruyn, E. H., & Cillessen, A. H. N. (2006). Heterogeneity of girls' consensual popularity: Academic and interpersonal behavioral profiles. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 435–445.
- Diehl, D. S., Lemerise, E. A., Caverly, S. L., Ramsay, S., & Roberts, J. (1998). Peer relations and school adjustment in ungraded primary children. *Journal of Educational Psychology*, 90, 506–515.
- Dubow, E. F. (1988). Aggressive Behavior and peer social status of elementary school children. *Aggressive behavior*, 14, 315–324.
- Eder, D. (1985). The cycle of popularity: Interpersonal relations among female adolescents. *Sociology of Education*, 58, 154–165.
- Farmer, T. W., Hall, C. M., Leung, M.-C., Estell, D. B., & Brooks, D. (2011). Social prominence and the heterogeneity of rejected status in late elementary school. *School Psychology Quarterly*, 26, 260–274.
- Fite, P. J., Wimsatt, A. R., Vitulano, M. L., Rathert, J. L., & Schwartz, S. (2012). Examination of peerrejection and depressive symptoms as mediators of the link between rule-breaking behavior and pooracademic performance. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 34, 164–171.
- Flook, L., Repetti, R. L., & Ullman, J. B. (2005). Classroom social experiences as predictors of academic performance. *Developmental Psychology*, 41, 319–327.
- Glew, G. M., Fan, M., Katon, W., Rivara, F. P., & Kernic, M. (2005). Bullying, psychosocial adjustment, and academic performance in elementary school. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159, 1026–1031.
- Hair, J. F., Tatham, R. L., Anderson, R. E., & Black, W. (2006). *Multivariate data analysis* (Vol. 6). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Hymel, S., Closson, L. M., Caravita, S. C. S., & Vaillancourt, T. (2011). Social status among peers: from sociometric attraction to peer acceptance to perceived popularity. In P. K. Smith & H. H. Craig (Eds.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development, Second Edition* (pp. 375–392). Blackwell Publishing Ltd.

- Kennedy, E. (1995). Correlates of perceived popularity among peers: A study of race and gender differences among middle school students. *The Journal of Negro Education*, 64, 186–195.
- Kerestes, G., & Milanović, A. (2006). Relations between different types of children's aggressive behavior and sociometric status among peers of the same and opposite gender. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 477–483.
- La Fontana, K. M., & Cillessen, A. H. N. (2002). Children's perceptions of popular and unpopular peers: A multimethod assessment. *Developmental Psychology*, 38, 635–647.
- Laidra, K., Pullman, H., & Allik, J. (2007). Personality and intelligence as predictors of academic achievement: A cross-sectional study from elementary to secondary school. *Personality and Individual Differences*, 42, 441–451.
- Lease, A. M., Musgrrove, K. T., & Axelrod, J. L. (2002). Dimensions of social status in preadolescent peer groups: Likability, perceived popularity, and social dominance. *Social Development*, 11, 508–533.
- Litwack, S. D., Aikins, J. W., & Cillessen, A. H. (2012). The distinct roles of sociometric and perceived popularity in friendship implications for adolescent depressive affect and self-esteem. *The Journal of Early Adolescence*, 32, 226–251.
- Lubbers, M. J., Van Der Werf, M. P. C., Snijders, T. A. B., Creemers, B. P. M., & Kuyper, H. (2006). The impact of peer relations on academic progress in junior high. *Journal of School Psychology*, 44, 491–512.
- OECD. (2013). *PISA 2012 results in focus what 15-year-olds know and what they can do with what they know*. Retrieved from <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
- Ollendick, T. H., Weist, M. D., Borden, M. C., & Greene, R. W. (1992). Sociometric status and academic, behavioral, and psychological adjustment: A five year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 80–87.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Parkhurst, J. T., & Hopmeyer, A. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity: Two distinct dimensions of peer status. *The Journal of Early Adolescence*, 18, 125–144.
- Paunonen, S. V., & Ashton, M. C. (2001). Big Five predictors of academic achievement. *Journal of Research in Personality*, 35, 78–90.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Puckett, M. B., Aikins, J. W., & Cillessen, A. H. N. (2008). Moderators of the association between relational aggression and perceived popularity. *Aggressive Behavior*, 34, 563–576.
- Risi, S., Gerhardstein, R., & Kistner, J. (2003). Children's classroom peer relationships and subsequent educational outcomes. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 351–361.
- Rodkin, P. C., Farmer, T. W., Pearl, R., & Van Acker, R. (2000). Heterogeneity of popular boys: Antisocial and prosocial configurations. *Developmental Psychology*, 36, 14–24.

- Rohde, T. E., & Thompson, L. A. (2007). Predicting academic achievement with cognitive ability. *Intelligence, 35*, 83–92.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., & Lagerspetz, K. (2000). Aggression and sociometric status among peers: Do gender and type of aggression matter? *Scandinavian Journal of Psychology, 41*, 17–24.
- Schwartz, D., Gorman, A. H., Nakamoto, J., & McKay, T. (2006). Popularity, social acceptance, and aggression in adolescent peer groups: Links with academic performance and school attendance. *Developmental Psychology, 42*, 1116–1127.
- Spasenović, V. (2008). *Vršnjački odnosi i školski uspeh*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Wentzel, K. R. (1991). Relations between social competence and academic achievement in early adolescence. *Child Development, 62*, 1066–1078.
- Wentzel, K. R. (2005). Peer relationships, motivation, and academic performance at school. In A. J. Elliot & C. S. Dweck (Eds.), *Handbook of Competence and Motivation* (pp. 279–296). New York: Guilford Press.
- Wentzel, K. R., & Caldwell, K. (1997). Friendships, peer acceptance, and group membership: Relations to academic achievement in middle school. *Child Development, 68*, 1198–1209.
- Woods, S., & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology, 42*, 135–155.
- Zettergren, P. (2003). School adjustment in adolescence for previously rejected, average and popular children. *British Journal of Educational Psychology, 73*, 207–221.

Marko Janošević

Department of Psychology,
Faculty of Philosophy,
University of Belgrade

Boban Petrović

Institute of Criminological
and Sociological
Research, Belgrade

SOCIAL STATUS AND VIOLENT BEHAVIOR OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS – THE EFFECTS ON ACADEMIC PERFORMANCE

Factors associated with academic achievement represent an important research topic particularly in the society whose educational system is evidently in a deep crisis. Social status and violent behavior manifested by students are especially prominent among these factors, as they contribute to the understanding of specific behaviors and the dynamics of relationships in a microenvironment such as school class. This research aims to contribute to the understanding of the relations between the three variables of great importance in school context: academic performance, social status of students, and violent behavior.

A questionnaire for assessing sociometric and perceived popularity, as well as a tendency toward violent behavior – physical, verbal, and relational – was administered to a sample of 174 eighth-grade students from four elementary schools (52% girls, 52% of students from a big city). Academic performance was operationalized through a GPA at the end of the seventh grade. Data analysis was based on a hierarchical regression analysis, with academic performance as a criterion variable.

The results showed that the predictor variables explained about 27% of academic performance variance, with the strongest effects of sociometric acceptance ($\beta = .12, p < .05$), sociometric rejection ($\beta = -.22, p < .01$), perceived unpopularity ($\beta = -.15, p < .05$), and physical violence ($\beta = -.30, p < .01$). The findings of this study can have implications for the school practice improvement.

Keywords: academic performance, social status, sociometric acceptance, perceived popularity, violent behavior